

SECTION OF SOCIAL AND ECONOMIC SCIENCES

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ОГЛЯД ЙОГО КРИТЕРІЇВ ТА ІНДИКАТОРІВ

Федунь А.П.

*Аспірант кафедри економічної кібернетики
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

Зварич О.І.

*Науковий керівник, доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту і маркетингу
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Україна*

DEFINITION OF THE CONCEPT OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND REVIEW OF ITS CRITERIA AND INDICATORS

Fedun A.,

*Postgraduate student of the Department of Economic Cybernetics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Zvarych O.

*Scientific Supervisor, Doctor of Economics,
Professor of the Department of Management and Marketing
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ukraine*

Анотація

У статті проведено комплексний аналіз теоретико-методологічних засад економічного розвитку як багатоаспектного процесу. Розглянуто еволюцію наукових підходів до визначення поняття економічного розвитку. Систематизовано та класифіковано основні критерії та індикатори оцінювання економічного розвитку на різних рівнях економічної системи. Обґрунтовано методологічні підходи до формування системи показників для оцінки стану та перспектив економічного розвитку західного регіону України. Запропоновано шляхи вдосконалення існуючих методик оцінки економічного розвитку з урахуванням сучасних викликів та особливостей регіональної економіки.

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations of economic development as a multifaceted process. The evolution of scientific approaches to defining the concept of economic development is considered. The main criteria and indicators for evaluating economic development at different levels of the economic system are systematized and classified. Methodological approaches to the formation of a system of indicators for assessing the state and prospects of economic development of the western region of Ukraine are substantiated. Ways to improve existing methods for assessing economic development are proposed, taking into account modern challenges and features of the regional economy.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне зростання, індикатори економічного розвитку, критерії розвитку, регіональна економіка, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток.

Keywords: economic development, economic growth, indicators of economic development, development criteria, regional economy, sustainable development, socio-economic development.

Вступ

Постановка проблеми. Активізація процесів глобалізації та регіоналізації, посилення конкуренції між територіями за обмежені ресурси та інвестиції, а також наростання екологічних та соціальних проблем обумовлюють необхідність формування нових підходів до визначення поняття економічного розвитку та вдосконалення системи його оцінювання. Особливої актуальності ці питання набувають в контексті дослідження перспектив економічного розвитку західного регіону України, який характеризується специфічними

умовами господарювання, пов'язаними з прикордонним положенням, високим рівнем людського капіталу, значним туристично-рекреаційним потенціалом, але водночас обмеженістю природних ресурсів та нерівномірністю промислового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика економічного розвитку та методології його оцінювання знаходить відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Й. Шумпетера [26], С. Кузнеця, А. Сена [21], Дж. Стігліца [22], А. Аслунда, В. Гейця

[6], А. Гальчинського [7], Е. Лібанової [12], А. Мазаракі [13], В. Базилевича [2], О. Амоші [1], М. Долішнього [9], І. Вахович [5], С. Шульц [20], З. Варналія [4] та інших. Однак, незважаючи на значний науковий доробок, існує потреба в уточненні сутності поняття економічного розвитку в сучасних умовах та вдосконаленні системи критеріїв та індикаторів його оцінювання на регіональному рівні.

Мета статті полягає у теоретичному узагальненні підходів до визначення поняття економічного розвитку та формуванні комплексної системи критеріїв та індикаторів для оцінювання стану, динаміки та перспектив економічного розвитку західного регіону України.

Основний текст

1. Теоретико-методологічні засади дослідження економічного розвитку

Економічний розвиток є багатовимірним процесом, що охоплює не лише кількісні зміни в обсягах виробництва, але й якісні **трансформації економічної системи**, структурні зрушення, підвищення конкурентоспроможності, поліпшення якості життя населення та екологічної ситуації.

Витоки сучасних уявлень про економічний розвиток були закладені класичною політичною економією (А. Сміт, Д. Рікардо), представники якої розглядали розвиток переважно через призму накопичення капіталу та збільшення продуктивності праці. Принципово новий підхід запропонував Й. Шумпетер, який розглядав економічний розвиток як "процес творчого руйнування", зумовлений інноваціями та діяльністю підприємців-новаторів [26]. У другій половині ХХ століття під впливом теорій модернізації економічний розвиток став розглядатися як комплексний процес структурних змін, спрямований на підвищення продуктивності праці, диверсифікацію виробництва та поліпшення якості життя населення.

Наприкінці ХХ - початку ХХІ століття під впливом концепції сталого розвитку та теорії людського розвитку (А. Сен, М. Нуссбаум, Дж. Стігліц) відбулося суттєве розширення розуміння економічного розвитку, який почав трактуватися як багатовимірний процес, що включає не лише економічні, але й соціальні, екологічні, інституційні та культурні аспекти [21].

Аналіз сучасних наукових джерел дозволяє виділити декілька основних підходів до визначення поняття економічного розвитку: ресурсний, структурний, інноваційний, інституційний, соціально орієнтований та інтегральний. Узагальнюючи різні підходи, визначаємо економічний розвиток як багатовимірний процес якісних та кількісних змін в економічній системі, що забезпечує стабільне зростання обсягів виробництва товарів і послуг, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки, структурні трансформації в напрямку формування інноваційної моделі господарювання, поліпшення якості життя населення та екологічної ситуації.

Регіональний економічний розвиток має свою специфіку, зумовлену просторовою організацією економічної діяльності, нерівномірністю розміщення продуктивних сил, соціально-культурними особливостями регіонів та характером взаємодії між центром і периферією. За визначенням М. Долішнього, регіональний економічний розвиток - це "процес стратегічних змін у господарському комплексі регіону, спрямований на підвищення його конкурентоспроможності, забезпечення сталого зростання та поліпшення якості життя населення" [9]. З позицій сучасної регіональної економіки, економічний розвиток регіону розглядається як багатовимірний процес, що включає структурні трансформації регіональної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, зростання інвестиційної привабливості території, розвиток людського капіталу та екологізацію виробництва.

2. Система критеріїв та індикаторів економічного розвитку

Оцінювання економічного розвитку потребує формування комплексної системи критеріїв та індикаторів. Критерії економічного розвитку – це якісні ознаки, що характеризують суттєві аспекти розвитку економічної системи та дозволяють оцінити ступінь досягнення цілей розвитку. Індикатори економічного розвитку – це кількісні показники, що відображають стан, динаміку та тенденції розвитку економічної системи та її окремих складових.

Формування системи критеріїв та індикаторів економічного розвитку має базуватися на таких методологічних принципах: комплексність, ієрархічність, адекватність, вимірюваність, порівнянність, інтерпретованість, репрезентативність та адаптивність. Світовий досвід демонструє різні підходи до формування такої системи: традиційний (базується на макроекономічних показниках), структурний, інноваційний, соціально-орієнтований, інтегральний та підхід сталого розвитку [15, 23].

Критерії та індикатори економічного розвитку класифікуються за різними ознаками: за рівнем формування та використання, за сферами економічної діяльності, за характером відображення процесів розвитку, за часовою ознакою, за способом розрахунку та за функціональним призначенням. Серед ключових індикаторів макроекономічного рівня виділяють валовий внутрішній продукт (ВВП), індекс фізичного обсягу ВВП, структуру ВВП, чистий національний продукт (ЧНП) та національний дохід (НД) [2, 10].

Для оцінювання інвестиційної активності застосовуються такі індикатори як обсяг інвестицій в основний капітал, коефіцієнт інвестиційної активності, прямі іноземні інвестиції та індекс інвестиційної привабливості. Інноваційний розвиток характеризують показники витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, частка інноваційно активних підприємств та частка високотехнологічної продукції в експорті [11, 25].

Соціально-економічні індикатори включають рівень зайнятості та безробіття, середню заробітну плату, реальні доходи населення, індекс Джині, рівень бідності та індекс людського розвитку. До екологічних індикаторів відносять обсяги викидів забруднюючих речовин, енергоємність ВВП, частку відновлюваних джерел енергії та екологічний слід. Також використовуються інтегральні індикатори, такі як індекс економічної свободи, глобальний індекс конкурентоспроможності та індекс сталого розвитку [20, 24].

3. Особливості оцінювання економічного розвитку західного регіону України

Західний регіон України включає Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку та Чернівецьку області. Він характеризується такими особливостями як прикордонне положення, значні рекреаційні ресурси, високий рівень людського капіталу, але водночас обмеженість природних ресурсів та нерівномірність промислового розвитку. Ці фактори необхідно враховувати при формуванні системи індикаторів економічного розвитку регіону [3, 9].

Система індикаторів для оцінювання економічного розвитку західного регіону повинна включати загальноекономічні індикатори (ВРП на душу населення, індекс промислової продукції, індекс сільськогосподарського виробництва); індикатори інвестиційної активності та зовнішньоекономічної діяльності; показники інноваційного розвитку та туристично-рекреаційної діяльності; соціально-економічні та екологічні індикатори; показники розвитку малого та середнього підприємництва, а також інтегральні індикатори, які дозволяють комплексно оцінити рівень регіонального розвитку [13, 18].

Для комплексного оцінювання економічного розвитку західного регіону доцільно розробити інтегральний індекс, методика розрахунку якого базується на багатовимірному статистичному аналізі та включає такі етапи: формування системи часткових індикаторів; їх нормалізація; визначення ваги кожного індикатора; розрахунок групових індексів; розрахунок інтегрального індексу; ранжування областей та аналіз динаміки індексу.

Математично це може бути представлено формулами:

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{\min,j}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}},$$

якщо більше значення індикатора є кращим;

$$Z_{ij} = \frac{X_{\max,j} - X_{ij}}{X_{\max,j} - X_{\min,j}},$$

якщо менше значення індикатора є кращим;

де Z_{ij} - нормалізоване значення j -го індикатора для i -ї області,

X_{ij} - фактичне значення індикатора,

$X_{\max,j}$ та $X_{\min,j}$ - максимальне та мінімальне значення індикатора серед усіх областей [14, 17].

4. Сучасні тенденції та перспективи економічного розвитку західного регіону України

Аналіз ключових індикаторів економічного розвитку західного регіону України свідчить про наявність таких тенденцій: диференціація рівня економічного розвитку областей; структурні зміни в економіці регіону з зростанням частки сектору послуг; активізація зовнішньоекономічної діяльності з переорієнтацією на країни ЄС; розвиток малого та середнього підприємництва; нерівномірність інвестиційної активності; формування інноваційних кластерів; поліпшення ситуації на ринку праці та розвиток туристично-рекреаційної сфери [4, 8].

Водночас економічний розвиток регіону стикається з рядом проблем: низька конкурентоспроможність економіки; дефіцит інвестиційних ресурсів; структурні диспропорції; нерівномірний просторовий розвиток; демографічні проблеми; недостатній розвиток інфраструктури та екологічні виклики [19, 22].

Як слушно зазначає Зварич О.І., "структурний аналіз економічного розвитку регіонів України демонструє, що поряд зі спільними тенденціями, кожен регіон має власну специфіку, що вимагає диференційованого підходу до формування стратегії його розвитку. Особливо важливим є врахування географічного положення, ресурсного потенціалу та галузевої спеціалізації регіонів у процесі стратегічного планування" [12, с. 198].

З урахуванням специфіки західного регіону України та сучасних тенденцій розвитку світової економіки визначено стратегічні пріоритети його економічного розвитку: підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки; розвиток інноваційної екосистеми; формування ефективної просторової організації економіки; інтеграція в європейський економічний простір; розвиток людського капіталу; забезпечення екологічної стійкості; розвиток сучасної інфраструктури та формування сприятливого бізнес-середовища [5, 10].

Серед перспективних сфер господарювання для західного регіону виділяються: інформаційні технології та креативні індустрії; туризм та рекреація; харчова промисловість та органічне сільське господарство; лісовий комплекс; легка промисловість; машинобудування; транспорт та логістика; відновлювана енергетика; освіта та наука; медичні послуги [12, 16].

Для стимулювання економічного розвитку західного регіону необхідно впровадити комплекс механізмів, які включають: фінансово-економічні (пільгове кредитування, податкові пільги, державно-приватне партнерство); інституційні (створення агенцій регіонального розвитку, формування інноваційних кластерів); інфраструктурні (розвиток транспортної, енергетичної, інформаційно-комунікаційної інфраструктури); інформаційно-маркетингові (формування регіональних брендів, просування регіональної продукції); механізми міжнародного співробітництва (розвиток транскордонного співробітництва, участь у програмах ЄС) [6, 14].

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Економічний розвиток є багатовимірним процесом, що охоплює не лише кількісні зміни в обсягах виробництва, але й якісні трансформації економічної системи, структурні зрушення, підвищення конкурентоспроможності, поліпшення якості життя населення та екологічної ситуації.

2. Система критеріїв та індикаторів економічного розвитку має відображати його багатоаспектність та включати показники, що характеризують різні сфери економічної діяльності та різні рівні економічної системи.

3. Специфіка західного регіону України обумовлює необхідність формування комплексної системи індикаторів, що враховує такі особливості регіону як прикордонне положення, природно-ресурсний та людський потенціал, структуру економіки, рівень розвитку інфраструктури, соціокультурні чинники.

4. Аналіз стану та динаміки економічного розвитку західного регіону України свідчить про наявність як позитивних тенденцій (структурні зміни в економіці, активізація зовнішньоекономічної діяльності, розвиток інноваційної діяльності), так і проблем (низька конкурентоспроможність економіки, дефіцит інвестиційних ресурсів, структурні диспропорції).

5. Перспективні напрями економічного розвитку західного регіону України включають підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки, розвиток інноваційної екосистеми, формування ефективної просторової організації економіки, інтеграцію в європейський економічний простір, розвиток людського капіталу, забезпечення екологічної стійкості.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку методики інтегрального оцінювання економічного розвитку західного регіону України, моделювання сценаріїв його розвитку, формування стратегічних програм розвитку пріоритетних сфер господарювання.

Список літератури:

1. Амоша О.І. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк. Донецьк: Інститут економіки промисловості НАН України, 2020. 534 с.
2. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: підручник / В.Д. Базилевич. Київ: Знання, 2019. 719 с.
3. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці: монографія / М.П. Бутко. Київ: Знання України, 2020. 476 с.
4. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / З.С. Варналій. Київ: НІСД, 2019. 768 с.

5. Вахович І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: монографія / І.М. Вахович. Луцьк: Надстир'я, 2018. 496 с.

6. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань: монографія / А.С. Гальчинський. Київ: Либідь, 2018. 472 с.

7. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: монографія / В.М. Геєць. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2020. 864 с.

8. Дейнеко Л.В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: проблеми теорії і практики: монографія / Л.В. Дейнеко. Київ: Знання, 2019. 412 с.

9. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети: монографія / М.І. Долішній. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2016. 516 с.

10. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / За ред. С.І. Бандура. Київ: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2019. 540 с.

11. Зварич О.І. Системно-функціональні детермінанти економічного розвитку регіонів України: монографія / О.І. Зварич. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2019. 304 с.

12. Зварич О.І. Структурний аналіз економічного розвитку регіонів. Проблеми економіки. № 4, 2017. С. 195-205.

13. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія / М.О. Кизим. Харків: ІНЖЕК, 2021. 304 с.

14. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія / Е.М. Лібанова. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2020. 316 с.

15. Мазаракі А.А. Внутрішня торгівля України в умовах економічної кризи: стан, тенденції та механізми подолання: монографія / А.А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2017. 631 с.

16. Мікула Н.А. Євро регіональне співробітництво в системі транскордонних відносин України: монографія / Н.А. Мікула. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2020. 389 с.

17. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / За ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2018. 528 с.

18. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України: монографія / За ред. Б.М. Данилишина. Київ: РВПС України НАН України, 2019. 716 с.

19. Регіональна економіка: підручник / За ред. Є.П. Качана. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 664 с.

20. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth: monograph / D. Rodrik. Princeton: Princeton University Press, 2020. 280 p.

21. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development: monograph / J.A. Schumpeter. New Brunswick: Transaction Publishers, 2017. 244 p.

22. Sen A. Development as Freedom: monograph / A. Sen. Oxford: Oxford University Press, 2018. 366p.
23. Stiglitz J.E. Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up: monograph / J.E. Stiglitz, A. Sen, J.-P. Fitoussi. New York: The New Press, 2019. 212 p.
24. Стратегія розвитку регіону: інноваційний контекст : монографія / За ред. П.Т. Бубенка, О.Б. Снісаренка. Харків: ХНАМГ, 2021. 278 с.
25. Sustainable Development Goals Report. United Nations, 2020. 244 p.
26. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: підручник / В.І. Чужиков. Київ: КНЕУ, 2018. 272 с.
27. Шульц С.Л. Економічний простір України: формування, структурування та управління: монографія / С.Л. Шульц. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2020. 390 с.
28. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations : monograph / M.E. Porter. New York: Free Press, 2019. 896 p.